

Ганна Індиченко,
наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

АКАДЕМІЧНА НАУКА: ВІД СТАНОВЛЕННЯ ДО СУЧАСНОСТІ

У статті аналізується процес становлення академічного знання як невід'ємного компонента системи організації науки європейських країн. Визначаються характерні особливості академій наук та наукових товариств країн Європи.

Ключові слова: академічне знання, академія наук, наукове товариство, вчений.

Найдавнішими науковими об'єднаннями світу є академії наук. Слово «академія» походить від імені афінського міфічного героя Академа, на честь якого було названо місцевість поблизу Афін, де збиралися учні Платона для філософських розмов, тому вважається, що першою академією була Платонівська. Згодом академією почали називати осередки вчених, філософів, поетів.

Виникнення перших академій наук або наукових товариств (які за своїми функціями є подібними до академій) в країнах Європи відноситься до XVII ст., часу коли відбувався інтенсивний економічний розвиток, зростання промисловості, національної свідомості.

У XVII ст. спостерігається бурхливий розвиток продуктивних сил, виникнення потреб у вдосконаленні засобів пересування водою та суходолом, розвиток гірничої справи, ремесел та землеробства. В тогочасному суспільстві формується попит на наукові результати. Це стало головною передумовою зародження академічної форми організації науки, більш ефективної, ніж на ті часи була університетська. Наукова революція XVII ст. призвела до створення класичної механіки – першої в історії системи сучасного природничо-наукового знання. В цей час формується прогресивна ідеологія просвітників, а в економіці європейських країн відбувається перехід до машинної капіталістичної індустрії.

Академії наук як співтовариства природознавців виникли одночасно з «новою» наукою і стали основною формою її організації. Становлення «нової» науки було пов'язано з утвердженням експериментального метода й усвідомленням органічного зв'язку експерименту і теорії. Як зазначає

В. І. Онопрієнко, «...звернення до експерименту стало науковим методом. Дослідники протягом декількох десятиліть винайшли або отримали в своє розпорядження мікроскоп, термометр, барометр, повітряний насос і маятниковий годинник, що відразу відкрило майже неймовірні можливості вивчення явищ природи. Це дало можливість не тільки побачити багато з того, що було неприступне чуттєвому досвіду людини, але й зафіксувати дані цього досвіду в об'єктивному кількісному вигляді»¹. Теоретична робота академій була пов'язана з обговореннями наукових праць своїх членів та авторитетною експертизою. Академії також розглядалися як установи, що забезпечували можливість публікацій результатів наукових досліджень. Обмін інформацією поміж ученими європейських країн, наукові змагання у вигляді конкурсів, обрання учених в якості іноземних та почесних членів до академій наук інших країн створювали атмосферу наукової співдружності.

На відміну від середньовічної науки, що знаходилася під контролем церкви, створення та утвердження академічної науки відбувалося за підтримки світської влади яка використовувала науку для зміцнення своїх позицій, натомість академії наук та наукові товариства отримували фінансову підтримку та сприяння у проведенні наукових досліджень. Державна влада усвідомила значення науки для розвитку економіки і зростання військової міцності держави.

XVII ст. вважається «академічним періодом» розвитку науки, коли почався процес її оформлення в соціальний інститут². Перші наукові академії виникають в Італії (Академія таємниць природи в Неаполі, Академія дель Чіменто у Флоренції, Академія деї Лінчеї), проте проіснували вони недовго. Також академії з'являються у Німеччині (у 1622 р. товариство «Соціетас еревнетика», у 1652 р. – Товариство випробувачів природи (нині – Німецька академія натуралістів)). З середини XVII ст. потужними європейськими науковими центрами стають Франція та Великобританія, що було зумовлено становленням у цих країнах «...сталих урядів, ...важливу роль в яких відіграла буржуазія»³. У 1635 р. виникає Французька академія з метою створення словника і нормативної граматики французької мови. Французька академія отримала фінансову підтримку від уряду, а її організаційна структура була перейнята багатьма іншими академіями. Згодом у Франції формуються інші вузькоспеціалізовані академії, які зберегли свої самобутні традиції до сьогодні. Лондонське Королівське товариство виникло у 1660 р. за ініціативи осередку вчених, які проводили демонстрації дослідів. На початковому етапі своєї діяльності Товариство не отримувало фінансової підтримки від

держави, а існувало за рахунок внесків своїх членів. Головна увага вчених Великобританії та Франції спрямовувалася на дослідження важливих «...технічних проблем того часу – накалювання і гідравліки, артилерійської справи і мореплавства... одночасно уникаючи загальних філософських дискусій»⁴.

Очолована королівськими особами виконавча влада, фактично перебувала в руках представників буржуазії, які розуміли значення науки в житті тогочасного суспільства і всіляко сприяли створенню академічних установ. За активної підтримки королівських осіб створюються академії наук у Бельгії, Данії, Іспанії, Німеччині, Норвегії, Нідерландах, Швеції, Португалії. За підтримки державних діячів виникають академії наук у Франції. Голландські вчені брали активну участь у науковому житті Європи, «...виступаючи засновниками університетських новацій, курсів лекцій, підручників в різних країнах Європи...»⁵.

У XVIII ст. інтерес до науки широко поширюється за межами Франції, Англії, Голландії – виникають академії наук у Німеччині і Австрії. У 1700 р. створено Бранденбурзьке наукове товариство на базі якого у 1744 р. виникла Берлінська Королівська академія. 14 травня 1847 р. створено Імператорську академію наук в Австрії.

Реформаційні події в Росії першої чверті XVIII ст. сприяли виникненню у 1724 р. Російської академії наук, яка з самого початку існування була створена як державна установа. Потреби у висококласних фахівцях невпинно зростали у зв'язку з розширенням кордонів країни і необхідністю дослідити, описати й обґрунтувати можливості практичного використання гігантської території Росії⁶.

У XVI–XVII ст. інтенсивна експансія Іспанії та Португалії на інші континенти сприяла розвитку мореплавства та пов'язаних з ним астрономії, математики, механіки. У 1717 р. засновано Португальську академію; у 1720 р. – Королівську академію португальської історії; 1779 р. – Королівську академію наук Лісабону. Давні вікові традиції академічної науки має Іспанія, в якій на сьогодні продовжують існування сім академій – Королівська академія Іспанії, Королівська академія історії, Медична Мадридська академія, Королівська академія образотворчих мистецтв, Королівська академія практики законів і публічного права, Королівська академія природничих наук та мистецтва Барселони, Королівська академія трьох благородних мистецтв св. Луїзи.

Перша половина XIX ст. для країн Східної Європи була пов'язана з національним відродженням, що спонукало інтелігенцію до заснування академій наук. Усвідомлення себе як національної спільноти мало одним

з наслідків у галузі культури виникнення національних академій наук або наукових товариств «...народи з давніми культурними традиціями згуртовували свою інтелектуальну еліту в установі академічного типу, щоб визначити і збільшити власний внесок в загальнолюдську цивілізацію»⁷. У роки національного відродження у слов'янських народів утворилися академії наук та наукові товариства. Так, у 1866 р. засновано Хорватську академію наук та мистецтв, 1871 р. – Польську академію наук, у 1886 р. – Сербську Королівську академію, у 1890 р. – Чеську академію наук словесності та мистецтва, 1869 р. – Болгарське літературне товариство, яке у 1911 р. реформоване в Болгарську академію наук. У 1918 р. – гетьманом П. Скоропадським підписано закон про заснування Української Академії наук.

З середини ХХ ст. склалися необхідні передумови для створення академій наук в Албанії (1947 р. – створено Інститут наук, який у 1972 р. реформовано в Академію наук), Македонії (1967 р. – Македонська академія наук і мистецтв, Чорногорії (1973 р. – Чорногорське товариство наук і мистецтв, яке у 1976 р. реорганізовано у Чорногорську академію наук і мистецтв), Косово (1975 р. – Академія наук і мистецтв).

Сьогодні академії наук зберігають спеціалізацію науково-дослідної роботи. Одні із них проводять дослідження в галузі природничих, точних та гуманітарних наук, інші – обмежуються вузькою науковою спеціалізацією (їх дослідження спрямовані на вивчення історії, археології, архітектури, літератури, мови), низка академій проводить дослідження в галузі природничих (або гуманітарних) наук; виділяються також академії які спеціалізуються на технічних науках.

У ХІХ ст. виникає дисциплінарна наука, тобто наукова дисципліна стала основною формою організації знання. Тоді ж дані наукових досліджень допомогли отримати перемогу в боротьбі з інфекційними хворобами, у розробці нових ліків тощо.

Створення академій медичного профілю дозволило акцентувати увагу на боротьбі з епідеміями, проводити дослідження нових лікарських засобів і методів лікування тощо. Центром медичних досліджень стає Франція. Так, у 1731 р. виникає Королівська хірургічна академія; витоки Французької національної академії фармації беруть початок зі створення у 1777 р. – *Collège de Pharmacie*; у 1820 р. засновано Королівську медичну академію; у 1734 р. – Медичну Мадридську академію (Іспанія), у 1841 р. засновано Бельгійську Королівську медичну академію. Згодом виникають медичні академії в Румунії (1935), Швейцарії (1943 р.), Хорватії (1961 р.), Росії (1992 р., на базі колишньої Академії медичних наук СРСР), в Україні (1993 р.), та інших країнах.

Широка зайнятість населення у сільському господарстві, необхідність його модернізації зумовили появу сільськогосподарських академій які виконували функції центрального відомства у зазначеній галузі. Завдання та функції сільськогосподарських академій лишаються незмінними від часу їхнього заснування – розвиток сільськогосподарських наук, лісівництва, рибного господарства, тваринництва. Часто до складу сільськогосподарських академій входять науково-дослідні установи, дослідні господарства, підприємства та організації. У 1811 р. виникає Королівська Шведська академія сільського господарства та лісівництва; з 1929 р. починається історія Російської академії сільськогосподарських наук (коли була прийнята постанова Раднаркому СРСР про заснування Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна (ВАСГНІЛ)); з 1931 р. – Української академії аграрних наук (УААН), яка була утворена як Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук.

У ХХ століття наука вступає під знаком нової революції, яка розпочалася в області фізики (відкриття складної будови атома, створення спеціальної та відносної теорії ймовірності), а потім розповсюдилася на інші галузі знання. Бурхливий розвиток технічних наук зумовив появу організацій нового типу – академій технічних (або інженерних) наук. Інженерні академії виникають у Швеції (Королівська Шведська академія інженерних наук, 1919 р.), Фінляндії (Шведська академія технічних наук Фінляндії, 1921 р.), Фінська академія технічних наук, 1957 р.), Данії (Датська академія технічних наук, 1937), Норвегії (Норвезька академія технічних наук, 1955 р.), Великобританії (Королівська інженерна академія наук, 1976), Швейцарії (Швейцарська академія технічних наук, 1981 р.), Польщі (Академія інженерних наук Польщі, 1992), Хорватії (Хорватська академія інженерних наук, 1993 р.), Франції (Національна академія технологій, 2000), Німеччині (Німецька академія технічних наук, 2008) та в інших країнах.

Інженерні або технічні академії створювалися зусиллями промисловців або фінансистів. Завдяки широким фінансовим можливостям (приватне фінансування, залучення коштів інвесторів, отримання грантів під конкретні проекти) вони реалізують як високовитратні довготривалі проекти, так і короткострокові програми. При академіях функціонує мережа науково-дослідних інститутів, робота яких спрямована на вирішення конкретних проблем промислового сектору, що забезпечує швидке впровадження наукових результатів у виробництво.

На сьогодні, академічна наука є невід'ємним компонентом системи організації науки європейських країн. Академії наук країн Європи виконують спільну функцію – своєю діяльністю всіляко сприяють розвитку

науки на користь власним державам та всього людства. Академії наук здійснюють науково-дослідницьку роботу, значною мірою визначають наукову політику своїх країн, проводять обговорення актуальних наукових питань, публікують праці вчених у власних періодичних виданнях; видають звіти, монографії, словники, енциклопедії, серії праць, присвячені пам'яткам науки та культури. Багатотомні видання часто видаються тривалий час, іноді у співпраці з іншими академіями наук.

Академії є дорадчим органом вищих органів влади та управління своїх країн у галузі науки та сфери своєї спеціалізації. Академії присуджують власні та урядові нагороди, розподіляють урядові та приватні гранти, субсидії, пожертви поміж визначними та молодими ученими, готують експертні висновки.

Однією з функцій академії є здійснення міжнародної співпраці через спільні науково-дослідні проекти, договори, програми обміну науковцями, обрання іноземних та почесних членів а також членів-кореспондентів, проведення конференцій, симпозіумів та конгресів, участь у міжнародних експедиціях, дослідних станцій, спільних виданнях та через книгообмін. Академії наук європейських країн активно беруть участь у міжнародних дослідницьких програмах з фундаментального вивчення Світового океану, охорони навколишнього середовища, здоров'я, у розробках нових лікарських засобів, космічних дослідженнях, а також у наукових дослідженнях у галузі точних наук.

Академії наук через присудження медалей та нагород заохочують дослідників за суттєві наукові досягнення. Характерно, що більшість академії зберегли форму заохочення дослідників через конкурсні завдання за актуальними науковими напрямками. Численні премії присуджуються з коштів фондів. Так, в присудженні Нобелівської премії в галузі фізики і хімії бере участь Королівська Шведська академія наук, у галузі літератури – Шведська академія.

Часто академії представляють свої країни в міжнародних наукових об'єднаннях – Союзі європейських академії, Міжнародному академічному союзу, галузевих наукових асоціаціях та товариствах.

Популяризація наукового знання здійснюється через інформаційні ресурси (офіційні веб-сайти академії, електронні видання наукових та науково-популярних праць, публікації), організацію виставок, експозицій, циклів науково-популярних лекцій. Національна академія наук України спільно з галузевими академіями проводить щорічні фестивалі науки, метою яких є встановлення діалогу між наукою і суспільством, пропаганда досягнень науки і залучення молоді в науку⁸. Лондонське Королівське

товариство для реалізації програми розуміння ролі науки суспільством використовує 1 млн фунтів стерлінгів, наданим за рахунок асигнувань зі спецфонду. Особлива увага приділяється співпраці з молоддю. В Единбурзькому Королівському товаристві навіть введено посаду організатора молодіжних програм, який відповідає за співпрацю з молодим поколінням. Королівська Ірландська академія співпрацює з радіо і телебаченням Ірландії, популяризує ірландську науку в суспільстві через тематичні радіопередачі, документальні фільми як для дорослих, так і для дітей.

Академії та наукові товариства функціонують як центри співпраці поміж ученими в середині країни та іноземними дослідниками. З цією метою організуються зустрічі, форуми, конференції, симпозіуми, колоквиуми; надається можливість молодим дослідникам публікувати свої праці в академічних виданнях; здійснюється співпраця з іноземними академіями наук та академіями наук в середині країн. Академії наук прагнуть забезпечити необхідні умови ученим для реалізації наукових та мистецьких проектів. З цією метою створюються центри (Фламандський академічний центр з науки і мистецтв (VLAC) – Бельгійська Фламандська Королівська академія наук, словесності і мистецтв), надаються відповідні гранти.

Структура академії визначається королівськими грамотами, урядовими декретами, постановами, а також власними статутами, регламентами та положеннями. В залежності від завдань та сфери досліджень академії структуруються на секції, відділення (класи), предметні комітети та комісії. Вузькопрофільні академії, які спеціалізуються на мові, історії, археології, праві, медицині, іноді не структуруються на відділення, а мають секції та предметні комітети та комісії. Така структура характерна для низки академії Франції (Французька академія, Академія написів і художньої літератури, Академія образотворчих мистецтв, Академія моральних і політичних наук, Національна академія хірургії, Французька Національна академія фармації, Академія закордонних наук), Бельгії (Королівська медична академія, Королівська археологічна академія, Королівська академія закордонних наук, Бельгійська Королівська академія французької мови і літератури), Швеції (Шведська академія), Португалії (Португальська академія історії). Останніми роками спостерігається збільшення кількості комітетів та комісій, що мають різні функції: адміністративні; предметні або секційні; консультативні, комісії з видання словників, енциклопедій, серійних видань; проблемні комісії; для вирішення конкретних наукових питань, які можуть бути довготривалими або короткочасовими; комісії з присудження грантів та нагород. До складу комісії, як правило, входять дійсні члени Академії.

В академіях інженерних або технічних наук члени розподіляються по дисциплінарних групах або секціях. Членами академії є видатні учені, інженери та економісти, промисловці, фінансисти. До структур таких академій входять промислові, фінансові та бізнес-ради до функцій яких відноситься налагодження та розвиток контактів поміж академією, торгівлею та промисловістю країни, а також забезпечення академії фінансовими асигнуваннями. Як правило, при академіях функціонують некомерційні установи – товариства й інститути до складу керівних органів яких входять представники промислових підприємств, уряду, фінансових організацій, вчені, співробітники інститутів. Інститути фінансуються академіями, приватним капіталом, частково – урядом, а також через власні розробки. В інженерних академіях спостерігається тенденція до створення міждисциплінарних наукових колективів із залученням університетів і великих дослідницьких організацій. При цьому застосовується практика створення тимчасових груп на термін проведення науково-дослідних робіт, що гарантує для ВНЗ та інших організацій стабільний колектив дослідників.

Стратегія наукової діяльності свідчить про збільшення інноваційної орієнтації науки. Технологічні реалії сучасної науки відобразилися і у назвах великих дослідних досягнень: інформаційні технології, біотехнології, технології клонування⁹. Академічні установи активно працюють у цих напрямках, спрямовуючи свої дослідження на забезпечення добробуту суспільства. Спільною рисою наукових досліджень академій та наукових товариств країн Європи є спрямованість на покращення умов життя людства, що проявляється в розробках, здійснюваних у таких галузях науки як: медицина (імунологія, неврологія, молекулярна біологія, дослідження ракових захворювань, гіпертонії, діабету, СНІДу), екологія (зміна кліматичних умов, утворення кислотної пливки на поверхні океану, посуха), генетика, вірусологія тощо.

На підставі фундаментальних досліджень створюються нові прогресивні технології, що знаходять застосування у промисловості, сільському господарстві, медицині. Часто, академії є засновниками, або співзасновниками інноваційних центрів.

Діяльність академій наук забезпечується фінансуванням з державного бюджету, корпоративних організацій, загальних інвестицій. Окрему категорію фінансових надходжень становлять благодійні та членські внески, прибутки від продажу академічних періодичних видань та інші додаткові джерела фінансування, пов'язані з діяльністю академій. Початково, деякі академії існували лише за рахунок членських внесків (Лондонське Королівське товариство), проте, згодом уряди країн почали виділяти

субсидії (наприклад, grant-in-aid для Лондонського Королівського товариства та Единбургського Королівського товариства), або надавати гранти на проведення науково-дослідної роботи за певними напрямками. У фінансуванні академій наук Німеччини беруть участь Федеративний уряд, а також федеральні землі, де розташовуються конкретні академії.

Найвищим керівним органом академій є зібрання їхніх членів – Генеральна асамблея, Загальні збори, Таємний комітет, Пленум, Збори делегатів. Безпосереднє керівництво поточною діяльністю здійснюють Президія, Правління, Рада, Дирекція, Адміністративний комітет, Адміністративне бюро, Колегія. Дорадчі функції мають Сенат, Опікунська та Почесна ради. Президентом або директором обирають видатних вчених та організаторів науки з правом повторного переобрання або без нього. В деяких академіях президент обирається на один або два роки, проте, в більшості випадків термін його повноважень становить 4–5 років. На початковому етапі діяльності академій президенти часто затверджувалися королями. Така традиція зберігається в бельгійських академіях. З метою збереження наступності у керівництві, часто віце-президент обирається президентом академії.

Керівними особами академій, крім президента, є віце-президент, неодмінний або генеральний секретар, секретарі класів, вчений секретар, скарбничий; в деяких академіях – виконавчий секретар, директор Бібліотеки.

В переважній кількості академій та наукових товариствах важлива роль в керівництві належить неодмінному секретарю, до функцій якого відноситься ведення протоколів зібрань, листування, управління документацією, складання щорічних звітів, контролювання процесу виборів тощо. В багатьох академіях визначні вчені обиралися на посади неодмінних секретарів і впливали безпосередньо на роботу академій (Мартіус ван Марум – Голландське наукове товариство; Г. К. Ерстед – Датська Королівська академія наук і словесності; П. Варгентін, Й. Я. Берцеліус – Шведська Королівська академія наук; Г. Слоан, Т. Юнг – Лондонське Королівське товариство; Б. Фонтель, Луї де Бройль – Академія наук Франції).

Академії наук або наукові товариства об'єднують дійсних (ординарних) членів, членів-кореспондентів, іноземних членів, іноземних членів-кореспондентів, почесних членів, королівських членів, заслужених членів, «відставних членів», а також членів-директорів, членів-вкладників, членів-організацій. Критеріям для обрання у дійсні члени служать наукові заслуги кандидата, наявність фундаментальних наукових праць. Дійсними членами,

як правило, обираються громадяни власної країни, при переїзді до іншої країни, дійсні члени переходять до категорії іноземних. Процес обрання членів Академії проходить на демократичних засадах за широкої оповіщеності громадськості через засоби масової інформації.

В більшості академій вибори нових членів відбуваються спочатку в класах або відділеннях, а потім на Загальних зборах. В деяких академіях наук нових членів обирають виключно Загальні збори. Часто в академіях вибори затверджуються королем (Італія, Бельгія), президентом республіки (Франція), Папою римським (Ватикан), міністерствами. Кількість членів в деяких академіях залишається незмінною з моменту їх заснування, зокрема це характерно для «мовних академій» Франції, Швеції, Іспанії¹⁰.

Від часу свого заснування більшість академій мали бібліотеки, архіви, лабораторії, інститути, музеї. Деякі академії з часом втратили свої науково-дослідні установи – передали їх державі, або вони перетворилися в самостійні інституції. Від часу створення академій та наукових товариств формуються Архіви та Бібліотеки установ, які сьогодні є потужними науковими центрами, що забезпечують доступ до інформаційних ресурсів, здійснюють культурно-просвітницьку діяльність, книгообмін, проводять семінари, конференції тощо.

Значна частина академій наук та наукових товариств функціонують як добровільні об'єднання вчених на зразок Лондонського Королівського товариства. Академії не мають власних науково-дослідних установ, а їхні члени проводять наукові дослідження переважно у висококласних лабораторіях університетів та вищих навчальних закладах. В рамках університетів, як правило, працюють окремі науково-дослідні центри для проведення фундаментальних і прикладних досліджень. Робота цих центрів «... нагадує роботу академічних інститутів: абсолютна більшість наукових співробітників не зайнята в навчальному процесі... центри мають власний бюджет і відраховують університетам фіксовану його частину...»¹¹. Витоки таких добровільних об'єднань науковців беруть початок в університетській системі Середніх віків. Ці установи функціонують як незалежні, недержавні організації, метою яких є розвиток наук, забезпечують вільну дискусію в обговоренні актуальних наукових питань; заохочують до наукової роботи молодих дослідників; нагороджують учених за видатні внески в науку; здійснюють міжнародні наукові контакти; популяризують наукову інформацію різними засобами. Вони продовжують зберігати свою наукову спеціалізацію, функції та завдання; до їх складу входять визначні вчені країн.

Іншою формою організації академічної науки є функціонування академій як спеціалізованих на науково-дослідній роботі установ, що

працюють переважно за державної підтримки; академії наук проводять фундаментальні теоретичні, експериментальні та прикладні наукові дослідження. До академій такого типу відносяться: Нідерландська Королівська академія наук та мистецтв, Королівська Шведська академія наук, Болгарська академія наук, Національна академія наук України, Російська академія наук, Національна академія наук Республіки Білорусь, Академія наук Чеської Республіки, Академія наук Албанії, Польська академія наук, Словацька академія наук, Румунська академія наук тощо. В складі академій діють наукові установи та інститути, центри, лабораторії, дослідно-конструкторські технологічні бюро, дослідні заводи, науково-дослідні станції.

З середини 90-х років ХХ ст. починаються процеси трансформації системи наукових досліджень у колишніх соціалістичних країнах Центральної та Східної Європи. Академії наук були реформовані як самоврядні наукові установи, що об'єднують науковців країн, формують та визначають наукову політику і стратегію країни. Шлях реформування, зокрема, пройшли академії наук Чехії, Словаччини, Польщі, Болгарії, де було здійснено переатестацію академічних інститутів, переглянуто їх кадровий склад, відбулися зміни у структурі управління академій.

У 1990 р. систему організації науки, що існувала в Балтійських країнах, було реорганізовано. Якщо за радянських часів наукові дослідження проводилися головним чином академічними інститутами, то сьогодні більша частина наукової роботи в країнах Балтії здійснюється державними науково-дослідними установами та вищими навчальними закладами.

Отже, не дивлячись на складні системи трансформації наукових систем деяких країн Європи, європейський розвиток науки свідчить про вікові традиції академічної науки, яка не тільки збереглася, але й оптимізувала свою діяльність; останнім часом спостерігається збільшення кількості академій та поява нових академічних установ, спеціалізація яких відповідає вимогам часу. Академії, які утворилися раніше, розширюють сферу своєї діяльності через створення нових секцій, комісій, комітетів, науково-дослідних установ; омолодження вікового складу, отримують належну фінансову підтримку від вищих органів влади та управління своїх країн. В академіях наук та наукових товариствах європейських країн проводяться фундаментальні дослідження. Академії мають високий науковий авторитет, об'єднують видатних учених своїх країн і є найвищим експертним органом з питань науки. Саме в академіях зароджуються нові наукові напрями та міждисциплінарні підходи до наукових проблем. Академії зберігають культурні традиції своїх країн, оскільки є компонентом їх інтелектуального

життя, а академічні традиції в багатьох академіях залишаються незмінними з моменту їх заснування. Академії беруть участь у формуванні наукової політики своїх країн через представників у дослідних рада, комітетах та інших органах управління наукою. У жовтні 2008 р. відбулася міжнародна конференція за участю низки національних академій наук «Роль національних академій наук у ХХІ столітті», на якій було прийнято декларацію, в якій поставлено завдання: «думати локально – діяти глобально», що означає широку участь академій наук у вирішенні нагальних загальнолюдських проблем¹².

Примітки

¹ *Онопрієнко, В. І.* Історичний досвід становлення та розвитку академічної науки в Європі / В. І. Онопрієнко // Національна академія наук України : проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір. – К., 2007. – С. 18.

² *Лапицький, В. В.* Наука в системі культури / В. В. Лапицький. – Псков, 1994. – С. 113.

³ *Бернал, Дж.* Наука в истории общества / Дж. Бернал. [Перев. с англ. А. М. Вязьминой и др.] – М. : Из-во иностр. л-ры, 1956. – С. 245.

⁴ Там же. – С. 246.

⁵ *Петров, М. К.* Возникновение науки в Западной Европе / М. К. Петров // История и становление науки (Некоторые проблемы). – М., 1981. – С. 189.

⁶ *Малицький, Б.* Академічна наука: традиції і відповіді на нові виклики / Б. Малицький // Вісник НАН України. – 2005. – № 1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2005-01/art2-vi1-5.pdf>. – Загол. з екрану.

⁷ Історія Академії наук України. 1918–1993 / АН України. Ін-т Історії України; редкол. Б. С. Патон (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 1994. – С. 6.

⁸ *Радченко, Б.* Академія наук виходить із тіні? / Б. Радченко // Дзеркало тижня. – № 18 (746) 23–29 травня 2009 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3100/66221/> – Загол. з екрану.

⁹ *Водопьянова, Е. В.* Европа и Россия на карте мировой науки / Е. В. Водопьянова – М. : МППА БИМПА, 2002. – С. 16.

¹⁰ *Копелевич, Ю. Х.* / Ю. Х. Копелевич, Е. П. Ожигова // Научные Академии стран Западной Европы и Северной Америки. – Л. : Наука, 1989. – С. 27.

¹¹ *Єгоров, І. Ю.* «Західна» модель організації фундаментальних досліджень: сучасний досвід окремих країн / І. Ю. Єгоров // Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір. – К., 2007. – С. 44.

¹² The International Conference «Role of National science Academies in the XXI Century» / Momir Djrović [ed.]. – Podgorica, 2009. – 273 p.

УДК [025.171:929:33(477)Лукінов І. І.]:027.54(477)

Світлана Старовойт,

зав. відділу НБУВ,

канд. іст. наук

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАУКОВОГО АРХІВУ АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ І. І. ЛУКІНОВА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАТЬ

У статті розглянуто склад документів особового фонду академіка НАН України І. І. Лукінова та проаналізовано ступінь їхньої інформативності як джерела з історії української науки та сучасного розвитку економіки України. Запропоновано шляхи представлення документів фонду в системі електронних ресурсів НБУВ та їх оперативного використання у наукових дослідженнях.

Ключові слова: документ, особовий архівний фонд, електронний ресурс, НАН України.

Суспільство знань – нова формула існування людства, задекларована багатьма міжнародними організаціями. Надзвичайно багато уваги їй приділяє ЮНЕСКО. Фахівці, які вивчають закономірності суспільного розвитку у різних країнах, вважають суспільство знань закономірним етапом розвитку нинішнього інформаційного суспільства, вбачаючи різницю між попереднім і наступним етапами в повороті від спрямування на технологічні досягнення до більшого розвитку соціальних, етичних і політичних аспектів суспільного життя. Досвід зарубіжних країн показує, що для досягнення поставленого завдання недостатньо одного лише узагальнення основних напрямів суспільно-економічного реформування, серед яких мають бути інвестування в розвиток інтелектуальних людських ресурсів, тобто у національну систему освіти і науки, у розвиток національного культурного різноманіття та стимулювання національної інноваційної системи на використання результатів національних досліджень і розробок. Є потреба у сприйнятті концепції побудови суспільства знань як національної мети¹. І це сприйняття має формуватися, насамперед, у тісній співпраці науковців, працівників освіти, культури та державних органів управління України.

Зрозуміло, що така інституція як Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), головним завданням якої є акумулювати